№ 148 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 20 **1898** ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 20 № 148

ՔՍԱՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվան 6 րուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տէլէֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Գաղթականների վերադառնալու հարցը.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Հոգեհանների մի ուրիշ տեսակը. Հայոց Կաթողիկոսի ճանապարհորդութիւնը. Նամակ Դիլիջանից. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Թիւրքիայից. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ԲՕՐՍԱ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Ռաշիդ:

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԻ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱԼՈՒ ՀԱՐՑԸ

—

«Մշակի» անցեալ համարում հաղորդած տեղեկութիւնները կասկած չեն թողնում, որ Կ. Պօլսի ռուսաց դեսպան Զինօվիեվի եռանդուն ջանքերը՝ Թիւրքիայից Կովկաս փախած հայ գաղթականների վերադարձի մասին աջողութեամբ են պսակվում: Վերջապէս Թիւրքաց կառավարութիւնն ստիպվեց հասկանալ, որ նա պարտաւոր է ընդունել հայ գաղթականներին, պարտաւոր է վերադարձնել նրանց այն հողերը և կալուածները, որոնք խլվել են քիւրդերի և թիւրքերի ձեռքով, պարտաւոր է վերահաստատել գաղթականներին իրանց նախկին բնակավայրերում: Ճիշդ է, Թիւրքաց խոստումները, այն էլ թղթի վրա, դեռ չեն նշանակում իրականութիւն. նա աւելի մեծ խոստումներ է տուել և տալիս է շարունակ, առանց կատարելու, բայց անշուշտ դեսպան Զինօվիեվ կը հսկի արթուն կերպով այդ խոստումների անթերի գործադրութեան վրա: Արդէն մի որոշ ապահովութիւն՝ տրված խոստումների գործադրութեան համար ձեռք է բերված. գաղթականների վերադարձի վրա հսկելու համար նշանակվելու է մի առանձին կօմիսար:

Կովկասի զանազան տեղերում ապաստանած հայ գաղթականները, որոնք բուռն ցանկութիւն ունենալով հանդերձ, չէին վստահանում վերադառնալ, իմանալով որ Թիւրքաց կառավարութիւնը զանազան դժուարութիւններ է յարուցանում, այսօր, երբ այլ ևս վերացված են այդ դժուարութիւնները, պէտք է նորից փորձեն հայրենիք գնալ, քանի ձմեռը վրա չէ հասել: Այդ ցանկալի է մանաւանդ այն պատճառով, որ վերջերս միանգամայն անտանելի և դժոխային է դարձել այդ թշուառ գաղթականների վիճակը Կովկասում: Հասարակութեան անտարբերութիւնը մի կողմից, միւս կողմից բարեգործական հաստատութիւնների մերժումը նրանց օգնելու՝ միջոցներ չունենալու պատճառով, աշխատութեան և գործի բացակայութիւնը, հիւանդութիւնները, որոնք առաջանում են քաղցածութիւնից և կեանքի միւս աննպաստ պայմաններից, միանգամայն վհատացրել, յուսահատեցրել են գաղթականներին: Ուրիշ ելք չը կայ, բայց եթէ վերադառնալ: Ճիշդ է, այդ հայրենիքը այժմ վարդերի վրա չէ հանգչում, բայց տոկուն, անընդհատ աշխատութիւնը, ինքնագործունէութիւնը, որ յատուկ է հայ ժողովրդին, կը հարթեն նրա համար ճանապարհ՝ դէպի անդորր և խաղաղ կեանք:

Իսկ հայոց հասարակութեան վրա ծանրանում է բարոյական պարտաւորութիւն վերջին անգամ նպաստել իր թշուառ եղբայրներին և միջոց տալ նրանց վերադառնալու, քանի որ նրանք զուրկ են այդ միջոցներից, չունենալով ոչ փող, ոչ հագուստ, ոչ ուտելիք:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀՈԳԵՀԱՆՆԵՐԻ ՄԻ ՈՒՐԻՇ ՏԵՍԱԿԸ

—

Ժողովրդի հիւթերով ապրող պարազիտներից մենք տեսնում ենք միայն վաշխառուներին: Բայց թէ խոշորութեան և թէ վնասակարութեան տեսակէտից պակաս չեն մի այլ տեսակի պարազիտներ, որոնք մահ են տարածում ամեն տեղ, ուր կարելի է կողոպտել տգէտ ազգաբնակութիւնը: Մեր խօսքը այն մութ ու անխիղճ անձնաւորութիւնների մասին է, որոնք բժշկում են ժողովրդի հիւանդութիւնները և յայտնի են «հէքիմ» անունով:

Ահա մի մեծ չարիք, մի անամօթ, անկուշտ թշնամի: Գաւառները իրանց անթիւ, մեծ ու փոքր գիւղերով, աւաններով, նոյն իսկ քաղաքներով պատկանում են այդ «բժշկող» հոգեհաններին: Բաւական է տեսնել մի որ և է գիւղում կամ որ և է քաղաքի արհեստաւորների թաղում ընկած հիւանդին, նրա չուրջը պտտող «հէքիմին», գործադրած միջոցները, կողոպուտը—և դուք սարսափ կը զգաք: Ո՞վ կարող է ասել թէ քանի՜ քանի զոհեր է տալիս խեղճ ժողովուրդը այդ հոգեհաններին, ո՞վ կարող է ասել թէ քանի՜ բանի աներ են քանդվում դրանց պատճառով: Քիչ է, որ տգիտութիւնը դահիճների ձեռքն է յանձնում իր հիւանդներին, տեսնում է նրանց տանջանքները, նրանց անողորմ սպանութիւնը. այդքանը, այո, քիչ է, դեռ պէտք է վարձատրել դահճութիւնը, վարձատրել շատ անգամ ծախսելով վերջին ունեցածը, վերջնականապէս քայքայելով անտեսութիւնը: Դա մի սարսափելի լուծ է. «հէքիմը» այնքան ճարպիկ, անամօթ է, որ չէ հրաժարվում բժշկել ամեն տեսակ հիւանդութիւն, յանձն է առնում բժշկել նոյն իսկ հոգեվարքներին և ոչ մի դէպքում չէ մոռանում խոշոր վարձատրութիւն պլոկել. նա գիտէ հազար ու մի միջոցներ, նա պակաս աներեւութեամբ չէ փաթաթում իր զոհերին ցանցերի մէջ, քան ամենահմուտ վաշխառուն անգամ: Եթէ խնամքով, ճշտութեամբ գրվէին այդ մարդկանց բոլոր քաջագործութիւնները, մի կատարեալ դժոխք կը բացվէր մեր աչքի առաջ: Տարաբախտաբար, «հէքիմների» գործունէութիւնն էլ կատարեալ խաւարի մէջ է թաղված. ոչ ոք չէ նայում նրանց, լոյս չէ հանում նրանց դահճութիւնները: Խաւարը և անյայտութիւնը ամենալաւ միջնավայրն է բոլոր հասարակական ցեցերի, բոլոր անկուշտ պարազիտների համար: Հնձում են և հանգիստ են. չորս կողմը անթափանցելի մառախուղ է, և նրանք անչափ երջանիկ են: Ոչինչ կռիւ այդ չարիքի դէմ, ոչ մի միջոց դժբախտ զոհերին անգութ ճիրաններից ազատելու համար: Ահա ինչն է յուսահատեցնում...

Խօսելով կռւի խիստ միջոցների մասին, մենք նկատի չունենք մի այնպիսի մեծագործութիւն, որը մեր անպարտաճանաչ, թոյլ և անտարբեր ինտելիգենցիան կարող է ընդունել իբրև իդէալ, իբրև մի այնպիսի քաջութիւն, որին հասնում են տարիների ընթացքում, երկար պատրաստութիւնների օգնութեամբ: Ո՛չ, մեր պահանջածը համեստ, կարող ենք ասել՝ չափազանց համեստ գործունէութիւն է: Երբ ամբողջ գաւառներ իրանց տասնեակ հազարաւոր ազգաբնակութեամբ մատնված են դահիճ «հէքիմներին», այդ դեռ մասամբ հասկանալի է, դժբախտաբար: Այդ տեղերը տարին հազիւ մի կամ երկու անգամ են տեսնում իսկական բժշկի երես. նա երեւում է գիւսւոր աստղի պէս, պաշտօնական գործեր է կատարում, մի որ և է դիակ է անդամատում, քննում և իսկոյն էլի հեռանում. գիւղական հիւանդանոցներ շատ քիչ տեղերում գոյութիւն ունեն և շատ փոքրիկ կազմակերպութիւն ունեն: Պահանջը անհպին է, իսկ բժշկական ուսում ստացած երիտասարդներից, նոյն իսկ նրանց իդէալական ձգտումների ամենաթէժ ժամանակը, մեղք կը լինի սպասել՝ թէ նրանք յանձն կառնեն բաւականանալ քչով, գործել ժողովրդի մէջ: Եւ ժողովուրդը՝ մեղադրենք նրան—գիտէ որ աւելի լաւ է դիմել իր տանու դահիճներին, քան մեռնել, չը փորձելով դեղերի և բժշկական արուեստի բոլոր մատչելի միջոցները: Գաւառական անտէրութեան մէջ «հէքիմը», այո, պիտի լինի, անհրաժեշտ է, թէև ամբողջովին վնաս է:

Բայց ինչ կասէք, երբ նոյն դահիճը շատ լաւ ապրում է նոյն իսկ այնպիսի տեղերում, ուր մշտապէս ապրում են բժիշկներ, այն էլ ոչ թէ մէկը, երկուսը, այլ ամբողջ տասնեակներով: Վերցրէք մեր գաւառական խոշոր կենտրոնները՝ Երևան, Կարս, Շուշի, Ալէքսանդրոպօլ. պէտք էր որ այնտեղ կազմակերպված լինէր կանոնաւոր, անողոք կռիւ նշտրակներով, ածելիներով զինված «զալլաքների» դէմ, զանազան խոտերով, թալիսմաններով հրաշագործութիւն կատարող չարլատանների դէմ: Բայց կարելի է վստահութեամբ ասել, որ այնտեղ տգէտ «հէքիմները», «ջարրահները» աւելի շատ կլիենտներ ունեն, քան դիպլօմաւոր բժիշկները: Ինչու հեռուն գնալ: Թիֆլիսը, Կովկասի մայրաքաղաքը, ունի հարիւր յիսունից աւելի բժիշկներ, բազմաթիւ հիւանդանոցներ, բժշկական ընկերութիւն, ուր գիտնական զեկուցումներ են կարդացվում. սակայն գուցէ միայն այդ բժիշկների համար է գաղտնիք, որ իրանցից երկու քայլ հեռու ապրում և փառաւոր գործում են ժողովրդական դահիճները. մի որ և իցէ տգէտ դրբայ, մի որ և է պառաւ հազիւ է կարողանում բաւարարութիւն տալ իր բազմաթիւ յաճախորդներին և ծաղրում են դիպլօմաւոր, մասնագէտ բժիշկներին: Այստեղ հօ գիտութիւնը անպայման հեղինակութիւն պիտի վայելէր: Այո, բայց ո՞վ է մտածում այդպիսի բաների մասին: Բանից դուրս է գալիս որ նոյն իսկ այսպիսի հեշտ գործը չէ կարելի գլուխ բերել, երբ չը կայ սրտացաւութիւն դէպի տգէտ եղբայրը, երբ մի ամենաթեթև կռւին անգամ չէ համապատասխանում բժիշկների ամբողջ դասակարգի ոյժերին: Ի՞նչ յոյս կարելի է ունենալ, թէ գաւառներում երբ և իցէ կը վերանայ չարիքը, եթէ բժիշկների թիւը այնտեղ նոյն իսկ կրկնապատկվի, եռապատկվի...

—

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՌԱՇԻԴ

(Պատկեր)

II

Մի ամբողջ տարի էր անցել այն օրվանից, երբ նրա սիրտն առաջին անգամ թրթռաց սիրոյ համար և այդ ոչ ոք չը գիտէր: Մի պարզ լուսապայծառ և գարնանային առաւօտ էր, երբ այդ բանն անսպասելի կերպով կատարվեց: Ռաշիդը իր սովորականի համեմատ Ճերմակի հետ միասին ուրախ ու անհոգ գնաց որսի Մարալի սարերում, այն տեղ, ուր բացի նրանից ուրիշ ոչ ոք սիրտ չէր անի երևալ: Լերան կատարին մի կանաչապատ հարթութեան վրա իր փոքրիկ ձագի հետ արածում էր այծեամը. նա չէր նըկատում որսորդին: Ռաշիդը հանդարտ ցած իջաւ ձիուց և սկսեց կամաց-կամաց վերև բարձրանալ հրացանը ձեռին: Կենդանին նկատեց նըրան և մի վարկեանում անյայտացաւ սարի միւս կողմում: Ռաշիդը կրկին հեծաւ ձին և լեռն ի վեր բարձրանալով ընկաւ նրա յետևից. բայց մի քանի ժամվայ նրա աշխատանքն իզուր անցաւ և նա յոգնած ու անտրամադիր ցած իջաւ ձիուց, թողեց նրան արածելու բարձր սէզերի մէջ, նիզակը գցեց գետին և ինքն ուժասպառ մէջքի վրա պառկեց մի կարկաչուն աղբիւրի մօտ: Երկու ձեռքերը գլխի տակ դրած, նա անթարթ աչքերով դիտում էր երկինքը: Կապուտակ անսահմանութեան մէջ քամու չնչով լողում էր մի հսկայական սպիտակ ամպ, իսկ նրա յետևում՝ նոյն ուղղութեամբ մի այլ աւելի թխագոյն խաւար ամպ, լողում էին անդադար և մէկը միւսին հասնել չէր կարողանում: Կամաց-կամաց առաջին սպիտակ ամպը պատառ-պատառ եղաւ և ցրիւ եկաւ երկնակամարի վրա, իսկ նրա ամեն մի կտորը մի այծեամի կերպարանք ստացաւ, մինչդեռ յետևի ամպն աւելի ու աւելի սղմվելով՝ սևացաւ և մի կատաղի գազանի կերպարանք ստացաւ, որ եռանդով հալածում էր խղճուկ այծեամներին, բայց այծեամները ցրիւ եկան, խպառ անյայտացան կապուտակ եթերի մէջ, մնաց միայն մի սպիտակ, շատ սպիտակ այծեամ, որին հրէշ ամպը ամենայն եռանդով հալածել սկսեց: Խղճուկ այծեամը փախչում է քանի ոտներումը ոյժ կայ, դէս ու դէն է ընկնում, բայց հրէշը մօտ է հասնելու իր որսին, մօտ է նրան կլանելու: Ռաշիդը դիտում է ամպերի այս խաղը. նա տարվել է, նա մոռացել է իրան. նրա երևակայութիւնը շունչ ու զգացողութիւն է տուել խաղացող ամպերին, նա ի սրտէ խղճում է այծեմիկ ամպին, նրա բնականից բարի սրտում զայրոյթ է եռում այն անիծած հրէշի դէմ, որ ջանքեր է անում կլանել տարաբախտ կենդանուն: Նա այժմ միայն սրտի ցաւով յիշեց, թէ ինչպէս ինքն անսիրտ կերպով քիչ առաջ հալածում էր դրա նման մի այծեմիկ և սրտանց գոհ եղաւ, որ նա ազատվեց իր ձեռքից: «Փախիր, հա փախիր» մըմնջում է նա, քաջալերելով այծեմիկին. «ախ, անիծած, տես, տես, թաթը մեկնեց». բայց հէնց այդ րոպէին քամու մի այլ զօրեղ հոսանք քշեց հրէշ ամպին, ու պատառ-պատառ անելով ցրվեց անսահմանութեան մէջ: Այծեամն ազատվեց, նա շարունակեց հանդարտ լողալ երկնակամարի վրա, մի ախորժ, դուրեկան զգացմունքով լցնելով Ռաշիդի սիրտը: Կամաց-կամաց այդ զգացողութիւնը փոխվեց մի անուշ թմրութեան և նրա յոգնած արտեւանունքները փակվեցան. Ռաշիդը քնեց: Լեռնային բարակ զեփիւռի շունչը մեղմութեամբ հովհարում էր նրա դէմքը. և ո՞վ գիտէ, նա որքան ժամանակ այդպէս կը մնար, եթէ յանկարծ լեռների և ձորերի ամայութեան մէջ, դուրեկան արձագանք տալով չը լսվէր մի ըքանչելի կանացի ձայն: Դա մի սախանցի աղջիկ էր, որ մայրենի բարբառով երգում էր մի տխուր մելամաղձոտ երգ: Առողջ կրծքից դուրս թռած երգի ախորժելի հնչիւնները քաղցր ելևէջներով դիպան Ռաշիդի ականջին և նա բացաւ աչքերը. նա սոսկաց իր այսպէս անզգուշութեան համար այս վտանգաւոր ժամանակում. աչքերն աջ ու ձախ ղարձրեց, հաւատարիմ Ճերմակն ու նիզակը իրանց տեղումն էին, և յափշտակված քաղցր երգով, երկար ժամանակ անշարժ պառկած իր տեղում, շարունակում էր լսել սրտաշարժ երգը: Աղջիկը լռեց, իսկ Ռաշիդը իրան շրջապատված գտնելով ոչխարներով, բարձրացաւ նայեց. նրա առաջին կանգնած էր սախանցի հովուհին, որ Բաղրդեան-բուլաղներում ոչխարները ջրելու էր բերել:

Այս աղջիկը մի կենդանի մարմնացումն էր լեռնային կեանքի, մի փայլուն ապացոյց, թէ որքան հրաշագործ է լեռնային օդն ու ջուրը և ազատ անհոգ կեանքը: Նա գեղեցիկ էր, որպէս լեռնային փարթամ վայրենի շուշան: Երկու խիտ սև յօնքերի տակից պսպղում էին մի զոյգ սևօրակ մեծ ու փայլուն աչքեր, որոնց մէջ մարմնացած էր անվեհեր համարձակութիւն: Լիքը, կլոր դէմքը թէև թուխ էր, բայց այտերը փայլում էին առողջ կարմրութեամբ: Փարթամ կուրծքը հազիւ էր պատսպարվում անփոյթ ծածկոյթի տակ. բարձրահասակ էր նա և նազելի: Նրա գլուխը ծածկված էր թեք դրված մի բարձր քօֆիով, որ պատած էր փէսով, իսկ սրա վրա փաթաթված բազմաթիւ զոյնզգոյն եաղմաներով. եաղմաների չուրջը կախկխած էին յուլունքների բազմաթիւ ծոպեր, որոնք իջել էին մինչև նրա ուսերը: Բարձր պարանոցից կախված էին մանր ուլունքներից շարած թուեր, զարդարված մարջաններով և մի արծաթեայ շղթայի վրա շարված մանհուտեայ ոսկիները զարդարում էին նրա հպարտ փարթամ կուրծքը: Լայն թիկունքի վրա ծածկվում էին սև երկայն ծամերի երեսունի չափ հիւսեր, որոնք զարդարված էին սպիտակ փունջերով և փայլուն կոճակներով (քեասպիկ). իսկ ճակատի վրայի մազերը կանոնաւոր կերպով խուզված էին, բաց թողնելով լայն ճակատը: Նրա կարճ շապիկը՝ ծնկներից ցած սրունքների վրա, բաց էր թողնում լայն կարմիր վարտիկը, որի բերանը ձգված էր թելով ոտների թաթերի վրա:

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

—

Գորիս, օգոստոսի 14-ին

Այսօր, ժամը 2-ին, Վեհափառ Կաթողիկոսը իր ուղեկիցներով՝ առաջնորդութեամբ 400-ից աւելի ձիաւորների, Տաթևի վանքից եկաւ Գորիս: Գորիսից դիմաւորելու դուրս էին եկել գաւառի կառավարիչ Բրոնֆիլդ պոլիցիական ամբողջ կազմով՝ իր հետ ունենալով բաւական կօզակներ ու չափարներ, և բազմաթիւ մարդիկ թէ ծառայող և թէ վաճառական դասակարգից: Քաղաքի հարաւ-արևմտեան ծայրում դալար ճիւղերից և թարմ ծաղիկներից շինած յաղթական կամարի մօտ Վեհափառն իջնելով ձիուց՝ ընդունեց Գորիսի պատգամաւորներ՝ Մանուչարբէգ Մելիք-Յուսէյինեանից և Յարութիւն Պարունեանից աղ ու հաց: Պատգամաւորներից առաջինը քանի մի խօսքով շնորհաւորեց Կաթողիկոսի գալուստը: Ապա առաջ եկաւ բազմաթիւ շիա մահմեդականների կողմից մեր գաւառական ղազին, որ մի լուսամիտ և համակրելի անձնաւորութիւն է, և մի ճառով շնորհաւորեց Հայոց Կաթողիկոսի գալուստը: Ապա Վեհափառը նստեց բաց կառք ու մի քանի հազար խուռն բազմութեամբ և կեցցէներով ընթացաւ դէպի Մելիք-Յուսէյինեանցի տունը, որտեղ պատրաստած էր իջևանելու տեղ: Տան մուտքի առաջ ընդունելով քահանայական դասը ու համբուրելով խաչն ու ս. աւետարանը՝ երկսեռ երկեցիկ խմբի քաղցր երգեցողութեան ներդաշնակցութեան տակ, մտաւ տուն ու խիստ յոգնածութեան պատճառով առանձնացաւ հանգըստանալու: Գորիսի հասարակութիւնը ի պատիւ Կաթողիկոսի տուած ճաշի հրաւիրվել էր 50 մարդ, որոնց թւումն էին և Շուշու պատգամաւորները: Վեհափառը թէև չէր մասնակցում սեղանին՝ յոգնածութեան պատճառով, բայց և այնպէս սեղանի վերջումը պատւեց սեղանակիցներին իր ներկայութեամբ: Վեհափառը հրաւիրեց թուրք ղազին, որին և շնորհակալութիւն յայտնեց թուրք տարրի ցոյց տուած յարգանքի համար: Այնուհետև ղազին ծնկաչոք համբուրեց, ըստ իրանց սովորութեան, Կաթողիկոսի ոտքը ու ապա օրհնութիւնն ստանալով հեռացաւ: Երեկոյեան լուսավառութիւն կար:

Վաղը, օգոստոսի 15-ին, ժամը 6-ին, Վեհափառը կուղևորվի Շուշի, որտեղից Ղարաբաղի մի քանի վանքեր շրջագայելուց յետոյ կը վերադառնայ Տաթև, ուր մտադիր է քանի մի օր մնալ:

***

—

Շուշի, օգոստոսի 16-ին

Ուրբաթ օր Գորիսում մնալով, Վեհափառը՝ իր շքախմբով և ընդ առաջ գնացած պատգամաւորների ու բազմաթիւ ձիաւորների ուղեկցութեամբ, շաբաթ առաւօտեան ճանապարհվեց դէպի Շուշի: Ճանապարհին գիւղերից Թթու ջուր ամարանոցում Շուշուց բազմաթիւ մարդիկ էին գնացել Թթու ջուր, չը նայած անախորժ և ցուրտ եղանակին: Շուշու գաւառապետը դիմաւորեց Վեհափառին Թթու ջրում: Այսօր, կիրակի, ժամը 9-ին Վեհափառը հասաւ Շուշի, ուղեկցութեամբ Ներսէս արքեպիսկոպոսի, Մեսրոպ, Սամուէլեան, Մատթէոս և Տիրայր վարդապետների: Քաղաքի դռան մօտ դիմաւորեցին Վեհափառին քաղաքային վարչութեան անդամներից մի քանիսը. գնդապետ Կ. Ի. Դանիէլեան մի ճառով բարի գալուստ մաղթեց: Ապա կառքը կեցցէների ուղեկցութեամբ առաջ անցաւ. կարգապահութիւնը օրինակելի էր: Զինուորները երկու կողմից շարված էին մինչև եկեղեցի: Քաղաքը զարդարված էր դրօշակներով և գորգերով: Ղազանչեցոց եկեղեցու մօտ շինված էր մի յաղթական կամար, փոքրիկ գմբէթով: Ծերունի Հայրապետն իջաւ այդտեղ կառքից և հագնելով սուրջառ՝ մտաւ ամպհովանու տակ, որը բռնել էին չորս քաղաքացիներ: Մտնելով եկեղեցի հոգևորական դասի հետ, Վեհափառը փոքր ինչ աղօթեց և գնաց Ղուկասեանի տուն, որը պատրաստված էր ընդունելութեան համար: Մի ժամից յետոյ կրկին դարձաւ նոյն եկեղեցին՝ պատարագին ներկայ գտնվելու: Վեհափառը, որ խիստ յոգնած էր և շատ ծերացած է երևում, հազիւ լսելի ձայնով քարոզեց հետևեալը. «Ես ձեր կողմերը եկայ երկու նպատակով. նախ՝ գիւղերը և վանքերը տեսնելու, ապա և Շուշի գալու, որը թէև փոքր, բայց պահանջը մեծ է: Գիտեմ առաջնորդ չունիք, սակայն ես ալ չունիմ. ինձ մէք մեղադրէ. ժամանակը կը կարգաւորէ բոլորը: Անցնելով գիւղերով, ես անդադար լսում էի գիւղացիների տրտունջը դէպի քահանաները և աղքատութիւնը: Ես ցաւում եմ: Ես եղայ Տաթևի սրբավայրում, բայց այնտեղի սրբերի և կաթողիկոսների գերեզմանները անհետանում են և խիստ քայքայված դրութեան մէջ է վանքը»: Մի փոքր ընդմիջումից յետոյ շարունակեց հարցնելով՝ «Ո՞ղջ էք: Ողջ էք, բայց ողջ եղէք բոլոր սրտով և սիրեցէք միմեանց»: Ժամասացութիւնը վերջանալուց յետոյ, Կաթողիկոսը դիմեց դէպի բնակարանը, ուր ճաշ էր պատրաստված պատուաւոր քաղաքացիների համար: Վեհափառը կը մնայ Շուշում մօտ մի շաբաթ, մտադիր է շրջելու մօտակայ վանքերը: Երեկոյեան լուսավառութիւն և հրավառութիւն կար:

Արցախեցի

ՆԱՄԱԿ ԴԻԼԻՋԱՆԻՑ

—

Օգոստոսի 13-ին

Դիլիջանցիները, օգոստոսի 9-ին, հասարակական տան դահլիճում ժողով ունէին: Ժողովին նախագահում էր տանուտէր Մ. Տէր-Սոսիանեան, ներկայ էին գիւղական միւս պաշտօնատար անձինք և բաւական թւով գիւղացիներ: Ի միջի այլ հրատապ խնդիրների, դրված էր նաև դ պ ր ո ց ի բ ա ց մ ա ն խնդիրը: Դպրոցը, ուսումը այլ ևս խորթ բաներ չէին մեր գիւղացու համար և նա այնպէս է որոնում նրանց, ինչպէս քրտնաթոր և աշխատաւոր մշակը տապ օրին աղբիւրի սառը ջուր է որոնում՝ իր ծարաւը յագեցնելու համար. գոնէ մեզ վրա այսպիսի տպաւորութիւն թողեց մեր յիշած գիւղական ժողովը: Հասարակական ժողովում նա բացականչում է՝ «Ա՛ խալխեր, մ՛յ գիւղի կառավարիչներ, ձեր որդու արևին մատաղ, մի խլլաշ արէք, ուսումնարանը բաց արէք, դրա համար թէկուզ մեր հաքի շալիկը ծախեցէք...»: Ամենքը վկայում են, որ այդ այդպէս է, որ պէտք է շտապել և հոգալ դպրոցը բանալու մասին: Բայց ինչպէս և ինչ ձևով. անվերջ հարցեր են տեղում ամեն բերանից. ինչպէս պիտի կոչվի դպրոցը. «Հայոց ծխական դպրոց» թէ ինչպէս. արդեօք աշակերտները զուտ հայեր պէտք է լինեն, թէ միւս ժողովրդական դպրոցների պէս՝ ամեն ազգութիւններից. ինչ միջոցներով պէտք է ապահովել դպրոցի գոյութիւնը, ուսուցիչները հայ պէտք է լինեն, թէ ուրիշ ազգից էլ կարելի է, վերջիններին ժողովուրդը պիտի ընտրէ և ներկայացնի դիրեկտորին ի հաստատութիւն, թէ վերջինս ինքը պիտի նշանակի իր ուզած անձերին. միդասեան, թէ երկդասեան, երկսեռ թէ միայն տղայոց, արհեստներով թէ առանց այդ պէտք է լինի, բացման առիթով սկզբնական բանակցութիւնները պէտք է սկսել հոգևոր իշխանութեան հետ, թէ ուղղակի պէտք է դիմել դիրեկտորին և թոյլտւութիւն խնդրել:

Ի հարկէ այս բոլոր հարցերին մի առ մի պատասխանող նոյն ժողովում չեղաւ և դժուար էլ էր պատասխանել: Ժողովականներից մէկն ասաց, որ նոր բացվող հայոց դպրոցները ենթարկվում են ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրին և նոյն կանոններին, ինչ կանոնների որ ենթարկվում են գոյութիւն ունեցող ժողովրդական դպրոցները: Բայց, որքան յիշում ենք լրագրներից, կայ մի լրացուցիչ օրէնք, որով հայոց ծխական դպրոցների համար առաջարկված ծրագիրը տարբերվում է նոյն տեսակ ժողովրդական դպրոցների ծրագրից. խօսքը հայոց լեզուի և կրօնի մասին է. այդ առարկաները նոյնչափ պարտաւորեցուցիչ պէտք է լինեն, ինչպէս և միւս մնացած առարկաները, պէտք է աւանդվեն շաբաթվայ մէջ ամեն օր և դրանից վերահսկողութիւնը պիտի վերապահվի հայոց հոգևոր իշխանութեան: Երբ այս բոլոր հարցերը դրվեցին, հասարակական ժողովը երեք հոգուց բաղկացած մի մասնաժողով ընտրեց, որ վերջինս մշակի և բազմակողմանի ուսումնասիրի ուսումնարանի բացման հարցը և ապա ձեռնամուխ լինի բացելու դպրոցը... Օգոստոսի 12-ին, մասնաժողովի անդամներից երկուսը՝ Ս. և Ա. Դաւթեանները, տեղական քահանայի խորհրդակցութեամբ, վճռեցին դիմել Թիֆլիսի թեմակալ առաջնորդին և նրանից հրահանգներ խնդրել դպրոցի բացման առիթով:

Ար.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Քարվանսարա, յուլիսի 20-ին

Ստանալով Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութիւնից 200 ր. մեր գաւառի կարօտ գիւղացիներին ցորեն և ալիւր բաժանելու համար, անցեալ ամսի 27-ին, հետս վերցնելով Խաչթառակու գիւղական կառավարութեան տանուտէր Ամիրաղեանցին, շրջեցի Թալա և Քըրդեան գիւղերը և ընտրելով մասնաժողովի անդամներ՝ ցուցակագրեցինք քաղցածներին: Այդ ցուցակներով քրդեանցի 35 տուն ստացաւ 63 պուդ ալիւր, իսկ Թալա գիւղից 20 տուն ստացաւ 31 պուդ ալիւր: Ապա անցնելով Վերին-Աղդամ գիւղը, նախկին մասնաժողովի հետ որոշեցինք 45 տուն, որոնք ստացան 35 պուդ ալիւր, 9 պուդ ցորեն, իսկ Քարվանսարա 10 տուն $5^1/_2$ պուդ ալիւր, 7 պուդ ցորեն: Եւ այսպիսով գնեցի և անձամբ բաժանեցի, մեր գիւղում, 150 պուդ ալիւր և ցորեն, յունիսի 28-ից մինչև յուլիսի 5-ը 110 տան վրա: Այդքան ցորեն և ալիւրին տուած է 198 րուբլի 25 կոպէկ: Քաղցածներ կան և Խաչթառակ գիւղում, բայց նրանք ոչինչ չը ստացան, որովհետև փող չը կար. քաղցածներ կային և Թրքաբնակ Ղարադօյլու գիւղում... Այս նամակի հետ ուղարկեցինք պ. Ս. Յարութիւնեանցին, որի միջոցով ստացված էր փողը՝ Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութեան հաշիւ տալու համար մանրամասն ցուցակներ՝ հաստատված տանուտէրերի կնիքներով և ստորագրութիւններով նախագահների և մասնաժողովների անդամների:

Մեսրոպ քահանայ Էփրեմեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Կ. Պօլսից գրված մի թղթակցութիւն է տպագրված «Новоросс. Телеграфъ» լրագրի մէջ «հայ աշուղների» մասին: Պատմելով թէ ինչ նշանակութիւն ունի ժողովրդական կոյր երգիչը արևելքում և մանաւորապէս հայերի մէջ, թղթակիցը հաղորդում է հետևեալը. «Ախլաթի շրջանում նկատվեց հայ աշուղների հոսանք, որոնք ոչ միայն երգում էին հայրենասիրական երգեր ժողովրդի մէջ, այլ և տարածում էին յեղափոխական հրատարակութիւններ՝ բրօշիւրների կամ թռուցիկ թերթերի ձևով: Բնակիչների և թիւրքաց ոստիկանութեան մէջ տեղի ունեցաւ ընդհարում, որը, բարեբախտաբար, անցաւ առանց մարդկային զոհերի, եթէ չը հաշւենք մի քանի՝ թեթև կերպով վիրաւորված հայերին, որոնք փորձեցին փախչել: Տեղի ունեցան շատ ձերբակալութիւններ, սկսված է ամենախիստ խուզարկութիւն»:

—

Այս օրերս կայացաւ բարձրագոյն հրաման՝ արդարադատութեան մինիստրի զեկուցման հիման վրա, որով կարգադրվում է դադարեցնել և առ կախ թողնել Շուշի քաղաքի մօտ գտնվող Խանքենդի աւանի բնակիչների մասին կայացած դատաստանական վճիռը: Խանքենդին պատկանում էր առաջ, իբրև կալուածք, Շուշու նախկին խան Մեհտի Ղուլի խանի ժառանգներին, որոնք վարձով էին տուել այդ գիւղի հողերը մի զօրագնդի, որ երկար ժամանակ բնակվում էր այդտեղ: Զանազան պաշտօնաթող օֆիցէրներ և զինուորներ տներ, այգիներ և այլ ուրիշ շինութիւններ էին կառուցել այդտեղ և տասնեակ տարիներով ապրում էին այդ գիւղում: Շուշեցի Շահնազարեան՝ կալուածատէր խանի ժառանգներից առնում է Խանքենդին օրինաւոր կալուածագրով և դառնալով կալուածատէր, պահանջում է բնակիչներից հողի վարձագինը. վերջիններս մերժում են, համարելով Խանքենդին արքունի հող: Շահնազարեան դատ է սկսում և ձեռնհաս դատարանները վճռում են գործը նրա օգտին ու պարտաւորեցնում են բնակիչներին, որոնց մէջ, բացի ռուսներից, կան և հայեր ու թուրքեր, դուրս գալ գիւղից, եթէ չեն կամենում վճարել վարձագինը: Բնակիչները գանգատ են տալիս արդարադատութեան մինիստ-

---

Շալիկի վրա ունէր կարմիր ու կարճ մահուդէ կուրդկայ—խլիճ, զարդարված մետաքսեայ կոճակներով. այս զգեստի երկար թևերը կախկըսված էին ձեռների վրայից, սրա վրա մի պճեղնաւոր վերնազգեստ և նրա վրա կարմիր մահուդէ վերարկու խասով բանված և այդ ամենի վրա մէջքին կապած ունէր մի պարսկական շալ. աւշկից կապած ունէր մի լայն գոտու թանկագին կապոցներով, որ նոյնպէս զարդարված էր տեսակ-տեսակ ուլունքներով, իսկ ոտները ծածկված էին դեղնագոյն քօշերով:

Աղջիկը կանգնած էր և անվրդով բայց հետաքրքիր հայեացքով նայում էր մերթ նստած տղամարդին, մերթ ցցված նիզակին և մերթ փնչացնելով արածող ձիերմակին: Ասիանցու աղջիկը տղամարդի հայեացքի առաջ չառագունվեց, գլուխ կախել չը գիտէ և ոչ իսկ զինված օտարականից սոսկալ՝ թէկուզ ամայի, անմարդաբնակ վայրերում: Հովւուհին երկար ու յամառ հայեացքով կրկին նայեց նստած երիտասարդին և նրանց հայեացքներն իրար հանդիպեցան:

—Աղջի՛կ, կոչեց Ռուշիդը, այս ո՞ւմ ոչխարներն են:

—Մերն են, մե՛րն են, պատասխանեց նա վիրաւորական ձևով:

—Դու ո՞ւմ աղջիկն ես:

—Նազօ աղայի աղջիկը. Զարէն եմ ես:

—Օ՛, Նազօ աղայի, ապա ինչո՞ւ ես դու պահում ձեր ոչխարները, մի՞թէ եղբայրներդ չեն կարող պահել:

—Եղբայրներս են պահում, բա ո՞վ է պահում, իսկ երբ նրանք թալանի են գնում, այն ժամանակ Զարէին են յանձնում ոչխարները մի քանի օրով:

—Աղջի՛կ Զարէ, բա դու մենակ չես վախենում այս լեռներում գայլերից, արջերից:

—Զարէն ինչո՞ւ վախենայ, խօմ երեխայ չէ, այ, տեսնո՞ւմ ես, և նա բարձրացրեց ձեռքի անագին մահակը և ուժով զարկեց առաջի քարին, բարձր շրխկոց հանելով:

—Օ՛, Զարէ, ինչ զօչաղ աղջիկ ես դու, ասաց Ռուշիդը ժպտալով, քիչ մնաց քարը փշուր փշուր անէիր:

Զարէն ծիծաղեց և դառնալով լեռնիվեր փախչող այծին, մի տարօրինակ հնչիւնով ճչաց, որ յետ դառնայ:

Ռուշիդն այդ ժամանակ իր աչքերը չէր հեռացնում գեղեցիկ Զարէից, պարզ էր, որ նրան սաստիկ հետաքրքրում էր այս պարզ ու անվեհեր լեռնական աղջիկը:

—Բա դու ինչպէս ես սիրտ արել մենակ գալ մեր սարերը որսի, դարձաւ Զարէն դէպի Ռուշիդը, մի՞թէ չես վախենում մեր ասիանցիներից:

—Ինչո՞ւ համար վախենամ, Զարէ, չէ՞ որ ես գիտէի, որ դու այստեղ ես և այդ մահակդ էլ ձեռքիդ է, էլ ո՞վ կարող էր ինձ դիպչել:

Հաճոյախօսութիւնը իր նպատակին հասաւ, Զարէին գրաւեց, որովհետև նա բացաւ իր երկու շարք սպիտակ փայլուն ատամները և ինքնաբաւական կերպով ծիծաղեց:

—Բայց Զարէն քեզ չէր պաշտպանիլ, ասաց Զարէն թեթև ժպտալով. Զարէն ասիանցի է:

—Է՛հ, փոյթ չէ, այն ժամանակ ինձ Ռուշիդը կը պաշտպանէր:

—Ռուշի՞դը... հա, Ռուշիդը կարող էր քեզ պաշտպանել, բայց ափսո՜ս նա այստեղ չէ:

—Ո՞վ ասաց, թէ այստեղ չէ, ես առանց նրան որսի կերթա՞մ, նա միշտ ինձ հետ է:

—Հապա ո՞ւր է նա, սարի այն կողմո՞ւմն է, հարցրեց աղջիկը սաստիկ հետաքրքրված: Նա շատ էր լսել Ռուշիդի քաջագործութիւնների և գեղեցկութեան մասին, բայց երբեք չէր տեսել նրան, թէև սաստիկ ցանկանում էր նրան պատահել:

—Ոչ, նա այստեղ նստած է, այ, առա սա է Ռուշիդը, ասաց նա ձեռքը իր կրծքին դնելով:

Զարէն շփոթվեց, նա չռեց իր մեծ փայլուն աչքերը, բացաւ բերանը, և մի քանի վայրկեան այդպէս սառած մնաց: Աղջկայ սիրտն սկսեց արագ բաբախել. նա շատ քաջ տղամարդ էր տեսել, շատերն էլ նրան հետամուտ էին եղել, բայց ոչ ոքի համար նրա սիրտն այդպէս չէր թրթռացել, և երբեք նրա այտերն այդպէս չէին կարմրել: Ասիանցին սիրում է քաջին՝ ո՛վ և լինէր նա: Նրա ցեղական նախապաշարմունքների պատուարը սիրոյ ուժի առաջ խորտակվում է:

Ի՞նչեր չէր տայ Զարէն, եթէ կարողանար սկսված խօսակցութիւնն աւելի երկարացնել. և նա շուտով գտաւ հնարը:

—Ո՛չ, դու Ռուշիդը չես, յանկարծ գոչեց Զարէն խորամանկ դէմքով, դու ինձ խաբում ես. ասում են Ռուշիդը երկնքի ղշերն իր գնդակով ցած է բերում. այ, ես կը տնկեմ այն սարի լանջին իմ դագանակը և կը դնեմ նրա վրա, ծայրին մի չորթան, եթէ դու կը զարկես, կը ձգես նրան քո հրացանի գնդակով, այն ժամանակ ես կը հաւատամ որ դու Ռուշիդն ես, և քեզ մի այնպիսի բան կընծայեմ, այնպիսի բան...

—Ի՞նչ կընծայես:

—Քեզ ինչ, չեմ ասի, երբ զարկես, կիմանաս:

—Համաձայն եմ:

Զարէն այծեղծ արագութեամբ վազեց դէպի ցոյց տուած լեռը: Թեթև քամին հովհարում ծածանեցնում էր թիկունքի վրա նրա ծամերի բազմաթիւ հիւսերը: Նա մերթ ցած էր իջնում, մերթ բարձրանում և շարունակ, անընդհատ վազում. իսկ Ռուշիդը սիրով դիտում էր այս տարօրինակ աղջկան, որ այսպէս գիւթել կաչկանդել էր նրա սիրտը: Դարձեալ այծեամս, մտածեց նա: Աղջիկը վերջապէս հասաւ սարին, տնկեց այնտեղ իր մահակը և նրա ծայրին տեղաւորեց մի չորթան, որ հեռուից արևի փայլի տակ սպիտակին էր տալիս. ապա նա յետ դարձաւ և կրկին վազէվազ, հևալով, կարմրած, սիրունացած այտերով Ռուշիդին հասաւ: Վերջինս սիրով նայեց նրա կարմրած, քրտնաթոր այտերին, նրա բարձր ու ցածր անող փարթամ կուրծքին, ուր զգեստի թեթև բացուածքը երիտասարդի համար վերին աստիճանի գրաւիչ տեսարան էր առաջ բերել: Ռուշիդը նայում էր անյագ աչքերով. նա մոռացել էր նոյն իսկ տրված նշանը: Զարէն այդ զգում էր և լուռ հրճվում: Վերջապէս Ռուշիդը վերցրեց հրացանը, ծունկ չոքեց և աչքեց դրված նշանին: Զարէն այդ միջոցին սիրտատրոփ հայեացքով դիտում էր նրա շարժումները և շունչը բռնած սպասում, թէ ինչ կը լինի: Հրացանը տրաքեց և չորթանն այլ ևս չը կար մահակի ծայրին:

րին և այժմ բարձրագոյն հրամանով դատաստանական վճռի գործադրութիւնը դադարեցրած է, մինչև որ առանձին քննութիւնը պարզի, թէ իրաւունք ունէ՞ր նախկին կալուածատէրը ծախել Շահնազարեանին այդ կալուածը և որքան հիմնաւոր է նրա պահանջը, որ տասնեակ տարիներից ի վեր բնակութիւն հաստատած բնակիչները թողնեն ու հեռանան։ Ի դէպ, ինչպէս և պէտք էր սպասել, «Кавказъ» լրագիրը, իր սովորութեան համաձայն, խնդրին ազգայնական կերպարանք է տալիս, յայտնելով, որ ռուս գաղթականները հարստահարվում են տեղական дѣлецъ-Շահնազարովի ձեռքով. բայց լրագիրը մոռանում էր, որ Շահնազարեան դատ սկսել է բոլոր բնակիչների դէմ, որոնց թւում կան շատ հայեր ու թուրքեր, ինչպէս և չուչեցի վաճառականներ։ Ուրեմն էլ ո՞ւր մնաց «ազգայնական խնդիրը»։

—

Յայտնի գործիչ հայր Ֆէլիքս Շարմըտան անընդհատ եռանդով շարունակում է իր յորդորները և հրաւէրները, ուղղված Եւրոպայի կաթոլիկ ազգերին՝ օգնելու Թիւրքաց Հայաստանի քրիստոնեայ ազգաբնակութեան։ Վերջին հրաւէրի մէջ, որ տպված է «Oeuvre d'Orient» հանդէսի օգոստոսի համարում, նա յայտնում է, որ հայերը Փոքր-Ասիայում տանջվում են քաղցից, որ նրանք գործիք և տաւար չունեն ցանքս անելու համար և անհրաժեշտ է Պարսկաստանից և Ռուսաստանից՝ նրանց համար ցորեն բերել տալու. այդ պատճառով նա հրաւիրում է բոլոր գթասիրտ անձանց օգնել քրիստոնեայ հայերին, ի նկատի ունենալով, որ Թիւրքաց կառավարութիւնը մատը մատին չէ խփում նրանց ծանր վիճակը թեթևացնելու համար։

—

Ի լրումն Բագւի «հարստահարութիւնների» տեղական ռուս լրագրները հաղորդում են հետևեալը. Նաւթարդիւնաբերական խոշոր ֆիրմաները այս օրերս խոշոր տուգանքների ենթարկվեցին կառավարութեան կողմից։ Կատարված քննութիւնից պարզվեց, որ նաւթահանքերում բանւորները ենթարկվում են զանազան հարստահարութիւնների. ռոճիկ նրանց տրվում է երկու ամիսը մի անգամ, փոխանակ որ ամիսը երկու անգամ վճարվի, ինչպէս տրամադրում է օրէնքը։ Բանւորները շարունակ ենթարկվում են տուգանքների, շատ անգամ անարդար կերպով։ Տովլիանովի նաւթահանքում նոյն իսկ բանւորական տետրակները ցոյց չը տվեցին, այլ ներկայացրին բովիզօրին կեղծ տետրակներ։ Այդ զեղծումների համար Մանթաշևովի ֆիրման ենթարկվեց 3000 րուբլի տուգանքի, Տովլիանովի ֆիրման—1500 ր. տուգանքի։ Բացի դրանից վերջինը ենթարկվեց պատասխանատւութեան կեղծ տետրակներ ներկայացնելու համար։ Տուգանքի ենթարկված են և ուրիշ ֆիրմաներ. քննութիւնը շարունակվում է։ Ա՞յդ էր պակաս...

—

Մեզ հաղորդում են, որ Կարսի նահանգում տաւարապահութեան զարգացման ֆիրմաներ հիմնելու ծրագիրը համակրութիւն է գտել թէ տեղական վարչութեան և թէ պետական կալուածների դիւանատան շրջաններում։ Դիտաւորութիւն կայ հիմնել ֆիրմա՝ կաթնատու կովեր, Անգօրայի այծեր և մերինոսի ոչխարներ պահելու նպատակով։

—

«Բէյտերի գործակալութեան» Կ. Պօլսի թղթակիցը հեռագրում է օգոստոսի 9-ից հետևեալը. «Ռուս դուխոբոր աղանդաւորների առաջին խումբը հասաւ այստեղ այս առաւօտ Մեսաժըրի Մարիտիմ ընկերութեան «Դուրօ» նաւով, որ գալիս է Բաթումից և գնում է դէպի Կիպրոս կղզու Լառնակա քաղաքը։ Երեք հազար հինգ հարիւր մարդ սպասում են Բաթումի մէջ, որ ճանապարհվեն դէպի Կիպրոս»։

—

Թիֆլիսում երևացել է դ ի ֆ տ ե ր ի տ հիւանդութիւնը՝ միանգամից քաղաքի զանազան մասերում, այն է՝ առաջին, երկրորդ և հինգերորդ քաղաքամասերում։ Ցանկալի է, որ այդ վտանգաւոր հիւանդութեան սաղմը ոչնչացվէր առաջին քայլերից, որպէս զի ձմեռվայ ընթացքում նա չը տարածվի քաղաքում։

—

ԳՕՐՈՒ գաւառից մեզ գրում են. «Այս տարի ցորենը Գօրու գաւառում չէժանացաւ, նոր ցորենը ծախվում է 90 կ. կամ 1 րուբլի պուդը։ Եւ այս թանգութեան տարին, ծանր պարտքերի տակ ճնշված, դարձեալ մեր գիւղացին անգութ է և վրիժառու. անցեալ օրերը Զ օ չ է թ ո ւ մ ցորենի մեծ դէզեր այրվեցին... Խ է լ թ ո ւ բ ա ն ո ւ մ ամսիս 12-ին երկու մեծ բանջարանոց փչացրին անյայտ յանցաւորներ, արմատահան անելով բոլոր պամադօրն ու կաղամբը... Մինչև այժմ յանցաւորները չեն գտնված, և թշուառ տէրը զրկվեց ամբողջ տարվայ աշխատանքից»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

—

Կ. Պօլիս, յուլիսի 28-ին

Դրէյֆիւսի դատապարտութենէն և Էմիլ-Զօլայի վարած մարդասիրական պայքարէն ի վեր՝ հակահրէական հոսանքն այնքան յառաջ կընթանայ Եւրոպայի պապամոլ ազգայնութեանց մէջ, որ՝ ոչ թէ միայն աւստրիական երկիրներում, ուր Իսրայէլի զաւակները կարևոր դիրք մը կը գրաւեն՝ կառավարական, վաճառականական, գրական և արուեստագիտական հանգամանքներով, այլ և՝ հաւասարութեան, ազատութեան, հետևաբար, և՝ լուսաւորութեան վառարան հռչակուած Ֆրանսայի և իր մայրաքաղաքին մէջ, հրեաները համարուած են իբրև մարդկային ազգի բացառութիւններ, կամ, թերևս, տեսակ մը anthropomorphe-ներ, արժանի ամեն ազգի այպանաց և նախատանաց։

Մենք բնաւ չեմք զարմանար Աւստրիոյ մէջ կատարուած հակահրէական շարժումներուն վրայ։ Բայց չեմք կարող չի զարմանալ Ֆրանսայի վրայ, ուր հ ա ւ ա ս ա ր ո ւ թ ի ւ ն, ա զ ա տ ո ւ թ ի ւ ն, ե ղ բ ա յ ր ո ւ թ ի ւ ն գեղեցիկ բառերն՝ իր ազգայնութեան պսակն ու յատկանիշը ճանչցուած են, ուր կղերին ջերմեռանդութեան միայն բաժին ինկած է կրօնքն, որուն ձայնը մինչև եկեղեցիներու բարձրաբերձ կամարները կրնայ թնդացնել, ուկից դուրս անլսելի կը մնայ. այն Ֆրանսայի վրայ, որուն ա զ ա տ ա մ ի տ ժողովուրդը մինչև անգամ չնտ տեսաւ իր հանրապետութեան նախագահին ներկայութիւնն այն եկեղեցւոյ մէջ, ուր Bazar de Charité-ի հրդեհի բազմաթիւ զոհերուն յիշատակին հանդիսաւորապէս և սրտառուչ եղանակաւ կը կատարուէին հոգեհանգստի պատարագներ ու աղօթքներ։ Այո, չէ կարելի չի զարմանալ այնքան ազատամիտ Ֆրանսայի վրայ, որուն եթէ ոչ մեծամասնութիւնը՝ սակայն ստուար մէկ մասը տակաւին մոլեռանդաբար կը նայի Էմիլ-Զօլայի վրայ, որ արդարութիւն կը պահանջէ զրկեալ հրէի մը համար, որ ուժգնապէս կը բողոքէ հրէի մը ընկաւմամբ գործուած անիրաւութեան դէմ, և առ այն՝ յանձն կ'առնու ամեն զրկանք, ամեն նախատինք, ամեն անարգանք, որ կերթան կը հասնեն մինչև գերեզմաններու շուրջն՝ անհանգիստ ընելու համար հին մեծանուն գրողին հօրն ու մօրը ոսկրատիքն ալ...

Եւ, որպէս զի հակահրէական ատելութեան մինչև ո՛ր աստիճան գձձութեան և ստորնութեան հասած լինելն յայտնուի, «Մշակի» ընթերցողներուն դատողութեանը կը յանձնեմ հետևեալն, որուն արձագանք եղած է «La Libre Parole» ֆրանսական լրագիրն, յուլիս 21 թուով յայտարարելով հրէի մը թաղումն, որուն յուղարկաւորութեան ընկերացեր են դպրոցական մանկամարդ ֆրանսուհիներ՝ ի պատիւ իրենց դաստիարակուհւոյն, որուն հայրն է եղեր վախճանեալ հրեան։

«Հանրային ուսուցչութեան տնօրէն՝ պ. Բէդօրէկի ուշադրութեանը կը յանձնեմք—կըսէ «La Libre Parole»—հետևեալը.

«Իրա՞ւ է՝ որ տասնեւթերրորդ շրջանակի Թաղային դպրոցին աշակերտուհիները, ըստ առաջարկութեան վարժարանին տեսչին՝ նոյն դպրոցին մէջ պաշտօն վարող հրեայ դաստիարակուհւոյն՝ վախճանեալ հօրը թաղման յուղարկաւորութեանը գնացեր են։ Մանկամարդ ֆրանսուհիներն այսպէս հրէական թաղումի յուղարկաւորութեան հանդէսի մը ետևէն կարգաւ քալեցնել՝ բաւական ծայրայեղ կը թուի մեզ. բայց այդ, դպրոցական կանոններու մասին ալ գայթակղելի օրինազանցութիւն մը յառաջ կը բերէ։ Կրնայինք այս խնդրոյն վրայ աւելի երկարօրէն բացատրել մեր գաղափարները, բայց կը սպասեմք լսելու արդիւնքն այն քննութեան, զոր պ. Բէդօրէկ, ի հարկէ, պիտի կատարէ այս գործին մէջ»։

Պ. Ա. Բրէօլէ, իբրև գաւառական պատգամաւոր և թաղապետական խորհրդական այն թաղին, որոյ դպրոցին մէջ կը պաշտօնավարէ եղեր օգնական դաստիարակուհին, առանց յանձնելու քննութիւնը Պ. Բէդօրէկի, ինքն անձամբ կը կատարէ և արդիւնքը կը հրատարակէ լրագրաց միջոցաւ։

Ահաւասիկ պ. Բրէօլէի քննութեան արդիւնքը. «Կավէ»-ի թաղային աղջկանց վարժարանին աւարտավարժ աշակերտաց դաստիարակուհին է օրիորդ Ս... որ վերջերս իր հայրը կորսնցնելու դժբախտութիւնն ունեցեր և այս առթիւ մահազդներ ուղղեր է իր ընտանեկան բարեկամներուն և իր դասարանի աշակերտաց ծնողներուն։ Աշակերտուհիներէն տասնի չափ աղջիկներ, ը ն կ ե ր ա կ ց ո ւ թ ե ա մ բ ի ր ե ն ց մ ա յ ր ե ր ո ւ ն, յուղարկաւորութեան մասնակցեր են՝ իրենց ցաւակցութիւնն յայտնելու համար դաստիարակուհւոյն, որ զիրենք կը հրահանգէ։ Յուղարկաւորութիւնն սկսեր է կէս օրէն յետոյ՝ ժամը 4-ին, և դպրոցի տեսուչը, յարգելի պ. Համօն, երբէք ո՛ր և է ճնշում ի գործ չէ դրած։ «La Libre Parole» հրեաներուն նկատմամբ ունեցած ատելութեամբը կուրացած՝ կ'աշխատի եպերելի բաներ փնտռել, գտնել այնպիսի գործի մը մէջ, յորում կարեկցութենէ և մարդասիրութենէ զատ ուրիշ բան չի կայ»։

Քանի որ այդ տեսակ եւրոպական բարբարոսութիւններու վրայ է մեր խօսքը՝ չեմք կարող այս առթիւ լռութեամբ անցնել և անտեսել օտար որբանոցները։

Իզմիրի մէջ Ֆէրքէնի բացած յայտնի որբանոցը չէ մեր ակնարկածը. Ֆէրքէնի նման հրէշներ ամեն ազգի մէջ կարող են գտնուիլ և Ֆէրքէնի մը գազանութեան երեսէն պէտք չէ որ բարեգործական ուրիշ որբախնամ հաստատութիւններ իրենց արժանիքը կորուսած լինին, և սակայն արդարութեան պարտք մը կատարած պիտի լինիմք, երբ ըսեմք, թէ՝ նուազ բացառութեամբ, եւրոպական այդ կարգի հաստատութեանց մէջ, մանաւանդ գերմանական որբանոցներում, այն որբեր՝ մանչ թէ աղջիկ, որ ազգաւ գերման չեն, կը խնամուին այնպիսի բարբարոս եղանակաւ, որպէս թէ անոնք այդ որբանոցներուն զանազան պէտքերը գոհացնելու համար գնուած կամ վարձուած ջորիներ, էշեր կամ եզներ եղած լինէին... Այո, ճիշդ այդպէս, և մեր այս ըսածն հաստատող ապացոյցներ բազմաթիւ են դժբախտաբար։ Տեսած եմք տղայք, 9—10 տարեկան, որ չի կարենալով տոկալ իրենց վրայ դրուած գործաւորական աշխատութեանց՝ իրենց կարողութեան անհաւասար ծանրութեամբ, քար, փայտ, հող կրելու տաժանելի չարքաշութեանց, վիրաւոր երեսներով, ձեռքերով ու ոտքերով թողած փախած են որբանոցներէն։ Ունիմք նաև այդ որբանոցներու մէջ խեղճ տղայոց կերած հացէն նմոյշներ, մեր քով պահած, որոնց գոյնն ածուխի նման սև, քարերու չափ կարծր են։ Առանց ուրիշ սնունդի, շատ անգամ, այդ ո՛չ-գերման փոքրիկներ անսուաղ կ'անցնեն օրն ի բուն։ Արժանահաւատ անձ մը, ոչ-երուսաղէմացի, կը գրէ մեզ Երուսաղէմէն՝ թէ տեղւոյն գերմանական որբանոցներն, ուր բազմաթիւ հայ տղայք ալ կան Իզնիմիտէն, Պարտիզակէն, Կ. Պօլսէն, Մարաշէն և այլն, բացարձակաբար իրենց վարիչ մարմնոյն չահագործութեան առարկայ դարձած են։ Շնէյլ անունով գերմանացի մը, որ ասկից մէկ քանի տարի առաջ, պարզ մահկանացու մէ եղեր՝ հազիւ իր օրապահիկ հացն հայթայթող, այսօր, Երուսաղէմի մէջ՝ մէկ երկու փառաւոր տուներու տէր եղած է իր որբանոցին շնորհիւ։ Նամակագիրը կը նկարագրէ հոն գտնուող հայ որբերուն սոսկալի վիճակը, որոց վրայ հոգի չէ մնացեր։

Զարէն էլ չը թողեց նրան տեղից վերկենալ, նա վազեց փաթաթվեց նրան պարանոցով և մի սիրով լի համբոյր դրոշմեց քաջի ճակատին։

—Ահա իմ ընծան, գոչեց նա, և թռչկոտալով անյայտացաւ այն բլրի յետևը, ուր արդէն ծածկվել էր նրա հօտը։

Իսկ Ռաշիդը յանկարծակի բռնված աղջկայ վարմունքից, ապշած ու պշած նայում էր փախչող գեղեցկուհու յետևից, մինչև որ նա իսպառ ծածկվեց։ Նրա սիրտը լիքն էր մի քնքոյշ զգացմունքով դէպի գեղեցիկ հովւուհին, նա ուրախ էր, նա սիրում էր։ Ամենայն բան շրջակայքում թվում էր նրան այժմ աւելի գեղեցկացած, աւելի գրաւիչ. և՝ բլուրները, և՝ դաշտերը, և՝ այն գիւղացին, որ քրտնաթոր երեսով բռնել է իր արօրի մաճը և նրա զոյգ եզները, որ հանդարտ ու անմռունչ քաշում են արօրը։

Ահա նա արդէն հասաւ վար անողին և մի այնպիսի տարօրինակ ձայնով բարև տուեց, որ գիւղացին թողեց մաճը զարմացած և բարևն ընդունեց ու շարունակեց իր գործը, մինչդեռ Ռաշիդը անհոգ սուլելով առաջ սլացաւ։ Բայց ահա երևեցան գիւղի բլրաձև կտուրները, այստեղ, այնտեղ տնկած խոտի ահագին դէզերով և աթարի բարձր բուրգերով։

Հայրենի գիւղի տեսքը, այսօր սովորականին հակառակ նրա սիրտը ճնշեց մի անբացատրելի զգացմունքով, նրան թվում էր, որ այդ ողորմելի խրճիթները, այդ դէզերը անշունչ առարկաներ չեն, այլ մարդիկ, որոնք ցցված այստեղ ու այնտեղ ծաղր են անում նրան և քանի նա մօտենում է գիւղին, ճնշող զգացմունքն աւելի և աւելի զօրանում է և ի վերջոյ նրա նախկին հրճուանքն ու ուրախութիւնը փոխվեց տխրութեան։ Հապա երևակայելո՞ւ բան է. քահանայի որդին, Բանոնի փառքը, նրա առաջին տղամարդը, նրա Ռաշիդը, որի լոկ անունը սարսափ էր ազդում արիւնռուշտ ասխանցիներին, այն աստիճան իրան մոռանար, այն աստիճան ստորանար, որ թոյլ տար իրան զրկել ասխանցի անօրէն Նադօ աղայի, Բանոնի այդ ոխերիմ թշնամու, այդ արիւնռուշտ գազանի աղջկան և նրա այտերին բոցբոցված սիրոյ համբոյրներ դրոշմէր. սա մի այնպիսի անարգանք էր Բանոնի պատւին, որ գիւղի ծերերը Կայենի նզովքը կը կարդային իրանց պաշտած երիտասարդի գլխին, կոյսերն ամօթից կը ծածկէին իրանց շառագունած երեսները. իսկ երիտասարդները հեռու կը փախչէին իրանց սիրելի առաջնորդից, որովհետև բանոնցոց աչքում այդպիսի սէրը մի կատարեալ դաւաճանութիւն էր. այդ գիտէր Ռաշիդը, այդ զգաց նա և ահա թէ ինչու տխրութեան մի քօղ եկաւ պատեց նրա մինչև այժմ ուրախ դէմքը, ահա թէ ինչու հայրենի գիւղի տեսքը յարուցեց նրա սրտում մի ճնշող, մի չարագուշակ զգացմունք։ Այժմ միայն նա հասկացաւ այն՝ ինչ որ սիրոյ առաջին րոպէներում սաստիկ յափշտակված անկարող էր եղել հարկանալ. այժմ նա զգաց, որ ինքը անդունդի ծայրին է կանգնել, որ թիթեռնիկի պէս դէպի իրան այրող կրակն է վազել։ Բայց այդ արդէն շատ ուշ էր. նա զգաց, որ այլ ևս անկարող կը լինի խեղդել իր սրտում սիրոյ հզօր զգացմունքը։ Նա սիրում էր ասխանցի սևաչեայ Զարէին։

Սէրը համակել էր նրա ամբողջ էութիւնը. բանականութեան բողոքն անկարող եղաւ խեղդել նրա մէջ սիրոյ զգացմունքը։

Վշտի և հրճուանքի օրեր և ամիսներ անցան և Ռաշիդը աւելի և աւելի յաճախ սկսեց այցելել Մարալայ սարերը, որոնք այժմ նուիրական ուխտատեղի էին դարձել։ Նա յոյս ունէր բախտաւոր դիպուածով տեսնել Զարէին, բայց այդ այնքան էլ հեշտ չէր. շատ անգամ անցնում էին ամբողջ շաբաթներ և Զարէն չէր վիճակվում ոչխարներն այդ կողմերը քշել, չը նայելով որ նա այժմ յաճախակի առիթներ էր փնտռում ոչխարներն արածացնելու։ Գալիս էր Ռաշիդը, իր որսը մոռացած նստում նուիրական աղբիւրի ափին և աչքերը մի կողմ ուղղած՝ նայում էր ու նայում քաղցր խոհերի մէջ ընկղմված։ Պատահում էր, որ Զարէն բերում էր ոչխարները և Ռաշիդին չէր գտնում. այդ դէպքում աղջիկը բարձրանում էր մի բլրի կամ ժայռի կատար և խանդոտ հայեացքով այնտեղից դիտում իր սիրածի ճանապարհը երկար, անթարթ։ Ձերմակը շատ հեռուից պայծառ արևի տակ սպիտակին է տալիս, աղջկայ սիրտը թրթռում է. նա երկար, շատ երկար սքանչանում է իր սիրած հոյակապ տղամարդով և աչքը չի հեռացնում նրանից, մինչև հասնում է։ Ապա նա իջնում է վար դաղձնադաղի ճանապարհով, շտապում է սովորական ժայռի յետևը նստում. անհամբերութիւնից նրա այտերը բոցբոցվում, կարմրում են, կուրծքը յուզմունքից այնպէս է բարձր ու ցածր լինում, որ քիչ է մնում տրաքվի. բայց ահա և Ռաշիդը. Զարէն վազում ընկնում է նրա գիրկը, փաթաթվում է պարանոցով և նրանք ջերմ համբոյրներով փոխանակվում են։

—Ռաշիդ ջան, ինչո՞ւ այդքան ուշացար, որքան սպասեցի քարի վրա հա՜ա. քիչ էր մնում ոչխարները քշէի գնայի, ասում է Զարէն քաղցր յանդիմանական եղանակով։

—Զարէ, հոգիս, ինչո՞ւ ես նեղանում, ախր ես որտեղից իմանայի, թէ դու այսօր եկել ես. քանի օրեր և շաբաթներ ես գալիս եմ, շրջում եմ այս տեղերը, փնտռում քեզ և դու ամենևին չես գալիս, ի վերջոյ փորփոշման թողնում վերադառնում եմ տուն։

Աղջիկը փոխանակ պատասխանելու միայն ժպտում է և փաթաթվում նրա պարանոցով։

Անցնում են այս բերկրալի ժամերը որպէս վայրկեաններ, նրանք ստիպված են լինում բաժանվել հրաժեշտի համբոյրով։ Ռաշիդը տուն է վերադառնում քաղցր յոյզերով սիրտը լի, բայց երբ մօտենում է գիւղին, կրկին նախկին վիշտ ու փոշմանութիւնը պատում է նրան։ Նա տանջվում է, թէ ինչ վախճան կունենայ այս տարօրինակ սէրը. նա կանխատեսել, որոշել չէ կարողանում, բայց այսքանը նրա համար պարզ է, որ եթէ իր այդ գաղտնիքը բացվի, եթէ իր հայրենակիցներն իմանան իր ամօթալի սիրոյ պատմութիւնը, եթէ սարսափելի գաղտնիքի քօղը մի օր պատռվի, նա նոյն օրը, նոյն ժամին վայր կը գլորի իրան Աստուածածնի բլրից՝ գետակի գառաղի ալիքներում իր անարգանքը թաղելու համար։

(Կը շարունակվի)

Բաւական գլխաւորներ, մարզիչներ և ուրիշ-ներ՝ խմբով այդ խնդրերում ընտանութիւնը, [illegible] երթալով [illegible] դուրս հանած են որբանոցին [illegible] ամբողջ [illegible] վճակը մէջ, որ մարդ չի կրնար երկիր, առանց [illegible], երևոր՝ այդ 9—10 տարեկան անմեղներուն, որոնց վրա մարդկային գութ, մանկական վարկութիւն, հայութեան [illegible] չի տեսնուիր եղեր երբեք։ Գոնէ [illegible] ... Տէր Աստուած, և ա՞յն յանուն մարդասիրութեան, յանուն գթութեան, յանուն քաղաքակրթութեան, և... երևոյթներ են ասոնք...

Միթէ ճիշդ է:

Նամակագիրը կը յաւելու, որ որբանոցին եղնող այդ խնդրերուն վրայի զգեստները, որոց մէկ ձեռքն հայրն 1½ րուբլու արժողութիւն ունի եղեր, [illegible] մէկ շապիկով և մէկ վարտիքով [illegible]

Գիրուկ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Այժմ յայտնի է զաւանում, որ ամերիկական կառավարութիւնը մտադիր է [illegible] Ֆիլիպինեան կղզիներին [illegible] 1) Լուզոն կղզին յանձնել Միացեալ-Նահանգներին, 2) Միացած կղզիների վրա ամերիկացիներին կը տրվեն նոյն [illegible] 3) Ֆիլիպինեան կղզիներից ոչ մէկը չը յանձնել մի օտար պետութեան և 4) կղզիներում [illegible]

„ՄՇԱԿԻ" ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ՄՈՍԿՎԱ, 18 օգոստոսի: Օգոստոսի 17-ին, 9½ ժամին երեկոյեան, Մոսկվայի Օգոստոսիա գեներալ-նահանգապետի տանը տեղի ունեցաւ երեկոյթ, որին ներկայ եղան Թագաւոր Կայսրը, Թագուհի Կայսրուհին, [illegible] Մեծութիւնները։

ՄՈՍԿՎԱ, 18 օգոստոսի: Օգոստոսի 17-ին, [illegible] Լեհաստանի և Կիեվ, Օդեսսա Նիկոլաեւ և Թիֆլիս քաղաքների ներկայացուցիչները։ Իշխան Գոլիցին առաջարկեց Նոցա Մեծութիւնների կենացը, իսկ Պետերբուրգի քաղաքագլուխը՝ Օգոստափառ գեներալ-նահանգապետի և նրա ամուսնու կենացը։ Երկու կենացներն էլ ընդունվեցան ոգևորված «ուրա»-ով։

ՄՈՍԿՎԱ, 18 օգոստոսի, Թագաւոր Կայսրը, օգոստոսի 16-ին, ազնուականութեան ներկայացուցիչներին պատասխանեց այսպէս.

«Շնորհակալ եմ, պարոններ, արտայայտած զգացմունքների համար։ Ինձ մանաւանդ հաճելի է լսել այդ այսօր, երբ ամբողջ Ռուսաստանը յիշում է Իմ Պապի մեծ գործը, որ այնքան անհրաժեշտ էր Ռուսաստանի բարօրութեան համար։ Նա ձեռնարկեց այդ գործը այնպէս համարձակ, և իրագործեց այնպէս խաղաղ և աջող՝ շնորհիւ ազնուականութեան անձնուէր և անշահասէր աջակցութեան։ Ես և Ռուսաստանը յիշում ենք այդ, և պատմութիւն կարձանագրի այդ գործը իր էջերում ոսկի տառերով։ Ես ապագայումն էլ վստահութեամբ կը յենվեմ ազնուականութեան վրա՝ յետագայ գործակցութիւնների ժամանակ յօգուտ Մեր հայրենիքի բարօրութեան։»

ՓԱՐԻԶ, 18 օգոստոսի: Բոլոր կուսակցութիւնների լրագրները ողջունում են Ռուսաց Կայսրի ազնիւ, մեծահոգի և մարդասիրական ակտը, և չեն կասկածում, որ պետութիւնները արդէն համաձայն են կոնֆերենցիա կազմելուն, բայց մի և նոյն ժամանակ սկեպտիաբար են վերաբերվում դէպի նրա հետևանքները։

ՎԻԷՆՆԱ, 18 օգոստոսի: Լրագրները մանրամասնաբար խօսում են Ռուսաց Կայսրի նախաձեռնութեան մասին՝ զինաթափութեան վերաբերմամբ։ Լրագրները ողջունում են այդ նախաձեռնութիւնը մեծ համակրութեամբ, չեշտելով, որ ամեն տեղ առաջարկը կընդունվի ամենամեծ ուրախութեամբ։

ԲԵՐԼԻՆ, 18 օգոստոսի: «Nord. Allgemeine Zeitnng» տպագրեց առաջնորդող յօդուած՝ «Համաշխարհային խաղաղութիւն» վերնագրով, որի մէջ ասում է. «Ցարի հրաւէրը՝ զինաթափ լինելու կոնֆերենցիայի մասին՝ Գերմանիայում հանդիպեց ջերմ, անկեղծ համակրութեան»։

ԲՈՒԴԱՊԵՇՏ, 18 օգոստոսի: Բոլոր լրագրները բերկրութեամբ են խօսում Ռուսաց Կայսեր առաջարկութեան մասին, և համարում են այդ մի կարևոր դէպք՝ վերջին տասնամեակների շրջանում։

ՀՌՈՄ, 18 օգոստոսի: Ռուսաց հաղորդագրութիւնը այստեղ մեծ տպաւորութիւն թողեց։ Մի քանի լրագրներ ողջունում են հաղորդագրութիւնը համակրութեամբ, միւսները—առարկութիւններով կամ թերահաւատութեամբ։

ԼՈՆԴՈՆ, 18 օգոստոսի: Ռուսաց հաղորդագրութեան մասին զանազան կարծիքներ կան։ «Times» ասում է. «Ռուսաց Կայսեր առաջարկը —քաղաքական մեծ դէպք է»։ «Daily News» և «Daily Chronicle» սպասում են, որ Անգլիան անյապաղ կընդունի Ռուսաստանի առաջարկը։

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ, 18 օգոստոսի: Կոմս Մուրավիեվի նօտան իր վրա լուրջ ուշադրութիւն դարձրեց։ Այստեղի պաշտօնական կարծիքը այնպէս է, որ Նիկոլայ Կայսեր ծրագիրը ներկայ ժամանակում՝ ուտօպիա է։

—

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՈՐՍԱ

Օգոստոսի 18-ին

Լոնդոնի վրա 10 փունտ արժէ .	94 ր.	45 կ.
Բերլինի վրա 100 մարկ „ „ .	46 „	25 „
Պարիզի վրա 100 ֆրանկ „ „ .	37 „	42½ „
Պօլուիմպերեալ . . .	— „	— „
Մաքսային կուպօններ . .	— „	— „
Ռօրսային զիւկօնտ . . .	4 „	6%,
4% պետական ռենտա . .	101¼ „	— „
4% ներքին փոխառութեան .	100 „	— „
4½% երա. թղթ. ազն. կալ. բանկի	97⅛ „	— „
4½% Վլադիկ. գիւղ. հող. բանկի .	100 „	— „
Ներքին 5% առաջին փոխառութ. .	290 „	— „
Նոյնը , երկրորդ — .	250½ „	— „
5% դրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի.	217½ „	— „
5% պետական երկաթուղ. ռենտա .	— „	— „
Պետերբ. քաղ կր. ընկ. օբլ. 5% .	100¾ „	— „
Մոսկվայի քաղաք. կր. օբլիգացիաներ.	101½ „	— „
Օդեսայի — — .	100½ „	— „
Թիֆլիսի — — .	100¾ „	— „
Թիֆլիսի կալ. բանկի 6% — .	— „	— „
Նոյնը — — 5% — .	100½ „	— „
Քութայիսի կալ. բանկի. 6% .	101 „	— „
Նոյնը — — 5% „	100 „	— „

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԱՆԿԱԲԱՐՁՈՒՀԻ
Ս. Զ. ԽԻՋԱՆԵԱՆ

Վերադարձաւ Թիֆլիս, և առաջվայ նման ընդունում է հիւանդներ։ Հասցէն՝ Սօլօլակ, Սերգիեվսկայա փողոց, № 1. 1—3

ԴՐ. Ե. ՅՈՎՀԱՆՋԱՆԵԱՆԻ
ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԵՐԿՍԵՌ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԸ

ՏԵՂԱՓՈԽՎՈՒՄ Է Սադօվայա փողոց, տուն Շաշինեանի № 38 (Գանօվսկայա փողոցի դիմացը)

ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ ԵՆ երկու սեռի երեխաներ և ՊԱՏՐԱՍՏՎՈՒՄ՝ գիմնազիա, ռէալական և այլ դպրոցներ մտնելու համար։ Ընդունելութիւնները՝ օգոստոսի 20-ից։ 1—10

ՏԱՆՏԷՐԵՐԻ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Ունենալով ՍԱՅԼԵՐ և ՄՇԱԿՆԵՐԻ ԱՐՏԷԼ, Թիֆլիսի պ.պ. տանտէրերին և հաստատութիւններին ծառայութիւնս եմ առաջարկում՝ սրբել ու տանել ժողոված աղբն ու ցեխը թէ փողոցներից և թէ աղբարկղներից։ Հասցէս՝ Ալէքսանդրօվսկայա փողոց, № 29.
1—10 Մար. Կոստանեանց

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՈՒՊՐԱՎԱՆ

յայտարարում է ի գիտութիւն ընդհանրութեան, որ ներկայ օգոստոսի 10-ին չը կայացած աճուրդի փոխարէն, տեղի կունենայ ՆՈՐ ԱՃՈՒՐԴ օգոստոսի 27-ին, ցերեկվայ 1 ժամին, կապալով տալու

ԹԱՓԱՌԱՇՐՋԻԿ ՇՆԵՐԻ

բռնելը և ոչնչացնելը, և սատկած կենդանիների հաւաքելը։ Պայմանագիրը կարելի է տեսնել բոլոր լի օրերը, 8—1 ժամը ցերեկվայ։ 1—3

ԿԵՆՏՐՕՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ, ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Վաճառվում են հետևեալ նոր գրքերը.

	Ր.	Կ.
ԱՐԽԱՆԳԵԼՍԿԱՅԱ Մ. «Կենդանի է արդեօք», փոխադր. Ռ. Թ. 1898	—	8
ԵՐԳՕԼՍԿԱՅԱ, «Գիւղում», թարգ. ռուս. Թիֆ.	—	20
ԼԷՕ. «Մէլիքի աղջիկը», պատմական վէպ, Թիֆ. 1898 թ.	1	30
ՀԱՅՆԷ ՀԱՆՐԻ, «Բանաստեղծութիւններ և քերթուածներ», թարգ. ֆրանս. Ատոմ Շահէն, Թիֆ. 1898	—	40
ՄԻԼԼ ՋՕՆ, «Ազատութեան մասին». Թարգ. ռուս. Կ. Ա. Մօսկվա, 1898 . .	1	20
ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՑՈՒ «Հայոց պատմութիւն», բ. տպ. աշխարհաբար թարգ. Ստեփանէ Խորէն եպիսկոպոս, Ս.-Պետերբ. 1898	1	50
ՅՈՒՆԱՑ ՈՒՍՈՒՑԻՉ ՍՈԿՐԱՏԷՍԸ, Թարգմ. Տիրուհի Կոստանեանց, Թիֆ, 1898 . .	—	20
ԱՌՆԴՏ ՊԱՈՒԼ, «Մատանի, Թռչնիկ, Չար մարդ չէ», գերմ. թարգ. Կոստանեանց Տիրուհի, Թիֆ. 1898	—	7
ԳՐԻՄՄ, «Օնիկը և Մարգարիտը, Նապաստակը և ոզնին, Գայլն ու մարդը», թարգ. գերմ. Կոստանեանց Տիրուհի, Թիֆ. 1897	—	10
ԳՐԻՄՄ, «Աստղէ դրամ, Հարուստը և աղքատը, Սպիտակ օձը», թարգ. գերմ. Կոստանեանց Տիրուհի, Թիֆ. 1897	—	7
ԲՈՒԴԱՂԵԱՆ Ա. բժ. «Առողջապահական զրոյցներ», Պետեր. 1897	—	5
«ՏԱՔՈՒԹԻՒՆ և ՕԴ», պատկերներով, թարգ. ռուս. Մելիք-Մուսեանց Ռուբ. Պետեր. 1895	—	12
ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՓԱՍՏԱԲԱՆ, թարգ. ռուս. Պետեր. 1895	—	20
Ք. Ս. «Բոյսերի կեանքը», Պետեր. 1897, ...	—	8
ՕՐԺԵՍԿՕ-ԷԼԻԶԱ, «Կախարդը», Պետեր. 1896	—	15
ԾԱՂԻԿ ԵՒ ՊՏՈՒՂ, թարգ. ռուս. Մելիք-Մուսեանց Ռուբ. Պետեր. 1896 . .	—	8
ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԱՆՑԵԱԼԻՑ, պատմական տեսութիւն, Պետեր. 1898 . . .	—	20
ԶԱՐԱ, «Պատկեր լեռնականների կեանքից», Ս.-Պետեր. 1898	—	5
КНЕЙПЪ. „Мое водолеченіе" К. 1898 թ. ամուր կաշեկազմ	1	40
Նոյն . . . լաթակազմ	1	15

Պէտք է դիմել ուղղակի այս հասցէով ТИФЛИСЪ, Центральная Книжная Торговля, իսկ արտասահմանից՝ TIFLIS, Libraire Central. (Հ.) 1—4

ԱՂԵՐՍ ԲԱՐԵԳՈՐԾՆԵՐԻՆ

Այս տողեր գրող՝ Մշու Բուլանըխ գաւառի կառավարութեան կենտրոնավայր Կոփ գիւղինցի եմ. սոյն թուականից 4 տարի առաջ՝ մեր տան մի սենեակում ապրում էր իբրև կենող (վարձակալ) տաճիկ մի՝ Շուքրի անունով։ Անշուշտ շատերին յայտնի կը լինի, որ գիւղական սենեակներում՝ ձմռան, ոչ թէ վառարաններ են սարքում, այլ բուխարիներ. այսպէս մի բուխարի ունէր նաև մեր այն սենեակը, ուր կը բնակէր յիշեալ տաճիկ պաշտօնեայ Շուքրին։ Մի օր բուխարում դարսուած թրիքը (ցան) դեռ լաւ չը վառուած, երդիքը ծածկել է տալիս և քնանում տաճիկը. առաւօտ տեսնվեցաւ, որ պաշտօնեան ծխի թոյնի ազդեցութեամբ սարսափելի կերպով փախելով՝ տեղն ու տեղը շունչը փչել էր։ Եղելութիւնն իսկոյն յայտնվեցաւ կառավարութեան, և ժամանակի գայմագամը, ղաղին և միւս բոլոր մեծ ու փոքր պաշտօնեաները և նոյն իսկ գիւղի ռէս և մէջլիսները, մեռածի դիակը քննեցին և հանդիսաւոր կերպով հողին յանձնեցին։

Թաղվելուց երկու օր յետոյ փսփսուկ տարածեցին գիւղի մէջ, թէ Շուքրին ոչ թէ ծխից՝ այլ ուրիշ բանի միջոցներով խեղդուած է. այդ պատճառով դիակը հողից հանել տալով՝ բժշկի ձեռքով անիրաւութեամբ հաստատեցին թշնամու ասածը։ Իսկոյն մեր տանից 7 մարդ և երկու կին բանտարկելով՝ ենթարկեցին անասանելի չարչարանքի և տանջանքների. այլ ես չերկարացնեմ, բանտի մէջ հինգ ջահել ջիվան կորիճ երիտասարդներ մեռան, մի կնոջ ոտքը բոլորովին խեղանդամացաւ, իսկ իմ այրս՝ Յակոբ Կիրակոսեան, չղթայակապ աշխատութեան դատապարտվելով աքսորեցին Դիարբեքիրի կողմերը՝ Փախըր մադանում (պղնձահանք) աշխատելու։

Որովհետև թէ ամուսնոյս և թէ տանը մնացած որբերին պահպանութիւնն ու խնամելը, արքունի տուրքերի հայթայթելը մնացել է իմ վզին, և ես իբրև տկար կինարմատ չեմ կարող ճարելով պահել թէ մէկին ու թէ միւսները, սոյն խնդրագրով «Մշակի» միջոցով դիմում եմ մարդասէր անձանց օգնութեան և խնդրում եմ յանուն աքսորեալ դժբախտ ամուսնոյս և տանը անխընամ մնացած թշուառ որբերիս, չը խնայել իրենց կօպէկները։ Ես բնակվում եմ Էնֆիաճեանցի ծխախոտի ֆաբրիկայի տներում։
1—3 Սալվար Սաֆարեան Կիրակոսեանց

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET C-ie

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

Կանոնաւոր և ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷՅԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ, սկսած յունվարի 25/6-ի չորեքշաբթիից,

Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզօն, Սամսօն և Պօլիս։ Մեկնում է Բաթումից՝ չորեքշաբթի, 19/31 օգոստոսի ԱՆԱՏՕԼԻ շոգենաւը, նաւապետ ԲԻԱՆԿԻ։ Եւ այսպէս շարունակաբար, երկու շաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը, ժամը 4-ին ճաշից յետոյ։

Բաթումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են սովորականից պակաս գներով։

Ապրանքների և ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւններ ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակատարներին՝

ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր դ'Արնօյին, Նաբէրէժնայա։ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարեկեղանեանին, Սիօնի փող. նախկին Արծրունու քարվանսարա։ ԲԱԳՈՒ—պ. Ս. Դիլզարեանին, Կոլիւբեակինսկայա հրապարակ։ ՆՕՎՕՐՕՍՍԻՅՍԿ—պ. Մելխիօր Հերշէնրօդերին։ (և. հ. չ.) 5—20

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 19 Августа 1898 г. Типографія Грузинск. Издат. Т—ва, Лорисъ-Мелик. ул. № 13